

Dopis Anny Pammrové Otokaru Březinovi (Václavu Jebavému) ze dne 20. 11. 1889

(Anna Pammrová tímto dopisem reaguje/odpovídá na Březinův dopis z 15. 10. 1889 – v novém vydání viz Otokar Březina: Korespondence I (1884-1908), Host, Brno 2004; str. 129-138.)

Očekávala jsem polemiku mnohem ostřejší: vědělať jsem, jakého „neslýchaného hříchu“ se dopouštím dotýkajíc se tak nešetrně velikánů filosofických. Dávno již jsem se tak nezasmála, jako nad těmi filosofy ve svěřacích kazajkách. Za podobné obrazy Vám, ve své ossianské náladě, vždy budu vděčná. Málem bych se do klasického smíchu dala, představujíc si „slzícího“ (!) Kanta. A což prý to ideální lidstvo mých snů prý! jako bych já měla ještě sny! Víte dobře, že nejsem již 15 ti letým blouznivým děvčetem - nebo si myslíte, že jsem jakživa z lesů jinošovských nevykročila a zde ty větrné theorie o lidstvu si vybájila! Opět se musím smát: Tak tedy Vy se domníváte, že ženy jako Semiramis a t. d. až po E. Krásnohorskou a mužové jako Emil jsou moje ideály! - Ano mám také, či vlastně měla jsem, ideál člověka, ale ten vypadal trochu jinak. Lidé mají být lidmi! - Zde máte resumé celé mojím, jak pravíte, vybájené theorie. Je to něco tak fantasticky nemožného? Když místo lidí potkáváte zvířata, stroje, loutky a t. d. je to snad to pravé? - podobní tvorové se arcit' s přírodou nikdy spřáteliti nemohou, neboť příroda je pravda, a pravda je příroda (Tuším: Feuchtersleben).

Já vím, že u Vás je to vše čirým nesmyslem; nemluvila bych snad podobně, kdybych byla nepoznala ostrých kontrastů mezi životem přirozeným a umělým. Tohoto kontrastu Vy právě neznáte: porozuměl by jste pak mnohému, co dnes nechápete. Nemluvím o prvotním stavu člověka, mluvím-li o člověku přirozeném. K tomu není třeba žádné retrogradace v kultuře, tato není ani možná, ani si ji rozumný člověk nebude přát. Svět je stálá evoluce, kteréž je i člověk podroben.

Vy pravíte, že člověku je třeba jiného návodu k unešení životní tíhy, než „povětrné Rousseouovské theorie“. Jak se mýlíte! Theorie tato není ani povětrná, ani Rousseouovská. Co R. v ohledu tomtu napsal není nic, než obnovená nauka Pythagorova, a základy její naleznete již 4000 let před křesťanstvím. A nauka tato bude mít přívržence dokud jedno srdce mezi lidstvem bude. Je to něco, co ani teorií nazvat nemůžem, je to hlas přírody, jež se neustále v útrobách lidstva ozývá, jako svědomí v nitru hříšníka, ač se namáhají hlas tento udusiti. Nepodaří se to však ani filosofům „čistého rozumu“.

Že je život břemenem? proč? Život sám o sobě není žádnou tíhou, jen zpozdilostí lidskou se jí stal. K poznání tomuto jsem přišla jedine cestou empirickou a mužové, kteří ze všech zdrojů vědy čerpali, jsou též na mé straně; nemyslete si tedy že podobné „nesmysly“ se rodí jen v hlavě hloupých ženských. Vidím, že se opět dostávám do sféry, kde je Vám nevolno - nechme toho raději! Musela bych Vám zas nekonečné výklady dělati a začítí hned s náboženstvím starých Indův, a pak by se nám vedlo jako s tím uhlem 1/10!

Ted' však zas musím vrazit na Kanta. Ptáte se, kde prý jsem čerpala ten „podivný“ náhled o jeho filosofii. Prosim vás, kde Vy jste čerpal ten „podivný“ náhled, že není lásky a krásy tak jako že není času a prostoru. Já jsem jen chtěla říci: Kdyby Kant prostoru i času na prasto popíral, pak by musel být blázen. Já té ideji dobře rozumím, třeba ne celé jeho filosofii.

Za jedno nechápu, nač ten celý jeho systém a to rozvláčné rozepisování se o následující myšlence: „Der Raum ist eine notwendige Vorstellung“. a t. d. Já jsem na tuto myšlénku přišla když mi bylo asi 12 let; asi 10 let později jsem četla jeho Kritik d. r. V.¹ nerozuměla jsem mnohému, toť se ví, později však jsem se seznámila s jedním člověkem, (doktorem filosofie) ten mi vysvětloval, čemu jsem nerozuměla - a nevím či to vlastně chybou, že se mi Kant v mnohém znechutil, a nechápu dosud, co na tom transcendentálním pojmu času a prostoru tak neobyčejně duchaplného, a nač se

¹Kritik der reinen Vernunft - Kritika čistého rozumu. Pozn. red.

hrabati až do bůhví jakých metafysických končin, abychom se dověděli, že bez času a prostoru si nemůžem ničeho představit. Je to, jak se mi zdá, zvláštní manie filosofů běhati křížem po lese, kde často kratinká pěšinka nás vyvede na totéž místo. A prosím Vás, co s celou transcendentální filosofií vůbec? Sám jste řekl, že každá idee, která nemá vliv na skutečný život, je bezcenný myšlenkový fantom. Já aspoň tuto filosofií za takový myšlenkový fantom považuji a metafyziku za nesmysl.

Račte mne laskavě z tohoto bludu vyvést; ale to Vám povídám, že s celou moderní literaturou filosofickou se Vám to nepodaří. Nemiluji těch, kteří nás vodí oklikami do mlhavých oblastí, kde dostáváme závrať a musíme se o náš ubohý mozek obávat. Beztoho již jeden fyziolog řekl, že tři díly civilisovaného lidstva jsou blázni. Neračte se zas urazit ve jménu Kanta, kterého, jak se mi zdá, mátu tuze v lásce. Odsuzuji prý něco, čeho důkladně neznám - vyčítáte mi. Netoužím po tom studovati všechny systémy filosofické; nebylo by toho ani třeba - v několika větách by se to skoro pověděti dalo, o čem se celé svazky napsaly - a na ty otázky, jež mám mnohdy na jazyku, filosofie dosud výpovědi nemá. - „Sie haben an Stelle der Fragezeichen Gedankenstriche gesetzt.“

Z těch systémů, které jsem přibližně seznala, stojí mi tuším nejbližší Feuerbach. Znáte ho? Co soudíte o jeho alogismu?

Velká přítelkyně filosofie idealistické nejsem a Hegel se mi v stejné míře protiví jako Vogt. Velice ráda bych četla Schopenhauera.

Jak dalece z kritik a úryvků jeho spisů souditi mohu, je to „filosof s citem“: unicum. Protože vždy jen dle své nálady psal, je v jeho spisech mnoho kontradikcí. Má všechny chyby a slabosti člověka moderního, nikde však jich nezakrývá, na nikoho nebere ohled, kdežto Kant s jeho obrovským duchem se stal jen myslícím strojem. Víte co Schopenhauer prý o Kantovi řekl: „Wäre nicht mit Kant zu gleicher Zeit Goethe der Welt gesankt, so hätte jener auf dem Gemüte wie ein Alp gelegen und es unter grosser Qual niedergedrückt.“²

Nemiluji Schopenhauera pro jeho jednostranný až příliš subjektivní pessimismus, ale je mi sympatičtější, protože je lidštější nežli Kant, welcher ganz in der Vernunft aufgeht³ (nemám výrazu českého po ruce). Nemohu přilnouti k učencům, kteří rozumem všecko i fyzickou bolest prý (?) přemoci dovedou. Ano vše - a přece byli bídní! - ... O škoda nastokrát těch duchů! Jak pravdu měl Goethe: „Grau ist alle Theorie!“⁴

Že by studium filosofie bylo zdrojem „osvěty a posily“ o tom rozhodně pochybuji. Zkalí mnohdy naše zdravé přirozené náhledy - unser Empfinden wird abgestumpft⁵. Možná že to právě tím, že myšlenky naše málokdy se kryjí s myšlenkami filosofa. Zdá se mi že stará filosofie je mnohem záživnější (jak staropečený chléb) nežli ta moderní s tou překrucovanou terminologií. Mám však za to, že filosofie jež si utvoříme sami jedině pozorováním a bez znalosti veškerých systémů, je nám prospěšnější než hloubání ve všech možných zplenivělých i moderních knihách.

Mám o tom podivný náhled: Studium filosofie osvěží a posílí člověka již zmořeného uměle tak jako alkohol - zde i tam následuje jako reakce otupení - ochablost. Kdo přirozeně žije, nepotřebuje žádné tak zvané posily vyhledávat; tato síla je v nás jedině v nás - působí bezvědomě ale jistě. Pravdou je, že lidstvo tuto sílu znenáhla pozbývá a tu „tíhu“ jež si samo utvořilo nemůže více bez umělé posily unést. Je vidět že lidstvo stárne (vlastně jen pokolení). Napsal jste, že nálada pessimistická je kys melancholický průvod basový - máte pravdu: Píseň pohřební, již si lidstvo samo hraje.

Stěžujete si, že člověk je v každém ohledu bídným; na to zas povídáte, že nestojíte na tom stupni duševní mizerie, na kterém již Vás vidím, a s obvyklou Vám ironií dotýkáte se mého vyznání, že mám s Vámi soustrast.

² „Kdyby spolu s Kantem nesestoupil současně na svět Goethe, ležel by ten prý na duši jako noční můra a velkou úzkostí ji sužoval.“ Pozn. red.

³ ... který se zcela ztrácí v rozumu. Pozn. red.

⁴ „Šedá je všechna teorie.“ Pozn. red.

⁵ ...naše citění otupí. Pozn. red.

Jenom prý s Vámi! Prosím, to jsem neřekla že jedině Vás lituji, a proto si nemusíte hned domýšlet že jenom Vás „milostivě soustrastí svou zahrnuji“. Proč také Vás lituji a také s Vámi mám soustrast, povím Vám později.

K lidstvu nemám sympatie, proto, že mi připadá jako hrubá masa, hromada vášní a neřesti, chodím kolem ní tak lhostejně jako kolem nějakého smetiště. (Dříve mi bylo odporné, teď jsem poněkud uvykla). Vyhledávati perly v tomto smetišti, k tomu trpělivosti nemám. Lidstvo, ač vím že trpí, nelituji proto, poněvadž jsem nabyla přesvědčení, že utrpení toto samo zavinilo. Trpí-li však individuum - to je jinak! v polovici případů jistě toho sám nezavinil, tedy je politování hodn ze stanoviska zcela objektivního.

Co jste v posledním listě o pessimismu napsal, je skoro všechno pravda; ale vším tím jste nevyvrátil můj náhled, že pessimista je bídným. Velmi dobře jste naznačil pessimismus šikmou rovinou: Na šikmé rovině nelze pevně stát, a nahne-li se o několik stupňů - pak běda!.... neřekla jsem že by pessimismus byl mělký neb směšný. Je to hluboká, abych tak řekla chronická choroba. Že je pessimismus moderní výkvět jak se mnozí domívají to také nevěřím. Vždyť Šalomoun již volal: „Marnost nad marnost.“ A nebyl Sokrates již pessimistou řka: „Vše co vím, je že nic nevím.“

Hartmann praví, že pessimismus smíří člověka se životem - to nevěřím. Že tento ale Hartmanna ethický pessimismus je něco trochu lepšího než šílenství, je pravda - ale smír se životem? - a k čemu nám také toho smíření, když umíráme? Pessimismus a nervozita souvisí úzce, jsou to jistá měřítka kultury. Tak jako tato má cenu zdraví. Já považuji odstranění, nikoli poznání zla za účel člověka. Proto se mi každé dogma z té duše protiví, které hlásá, že člověk je k utrpení stvořen. To je horší nežli vražda. Tím se všechna energie a snaha, všechny dobré stránky ducha lidského ubíjí. Co s tou vírou v život záhrobní? Slož ruce v klín - zde není život, ten na tebe teprv čeká tam, kdesi a nesmíš si na světě život zlepšiti, sice by jsi tam věčně trpěl! - - jaká to děsná perspektiva! Bud' me raděj hňupy a snášejme to peklo vezdejší!...

Není to hezké? - K čemu všech těch náboženství poly = mono = pan = atd. když přec jenom jedno náboženství lidstvo spasí a to jest: láska k lidstvu a láska k přírodě. Také Feuerbach řekl: „Der Glaube erstickt das Gefühl der Wahrheit.“⁶

Kdyby člověk nebyl přivykl té myšlence že musí trpět, že je bídným, nebyl by bídným. Vždyť přec jen vše záleží na tom, jak věc tu pojmáme. Vše může být jen domnělé - vše to je „ein Begriff“.

Slast prý zanechá vždy pocit nevole, tvrdí mnozí přeučenci, a proto se jí raději z daleka vyhýbají - to však nevědí, že to jsou jen takové slasti, jež mají původ v nízké smyslnosti a i zde necítíme nevoli leč tehdá quand nous abusons des jouissances⁷. Jsou však slasti, které nikdy nejsou „surové“ a tudíž nikdy pocit nevole nezanechají. Záleží to jedině na naší duševní soustavě, najdem-li rozkoš v pouhé nízké smyslnosti, anebo v požitku esthetickém. Požitek esthetický může být spojen i s jídlem, tomu však mnozí nechtějí rozumět: běží zde lidem, jako v takzvané lásce, jen o požitek zvířecí. Chtěla jsem Vám náhled svůj o věci té sdělit, pozoruji však že čím dále tím méně sobě rozumíme a Vy moje tvrzení vždy za mylné považujete. Díváme se na věci každý z jiného stanoviska a proto nemám chuti pustiti se do tohoto thema. Podotknu jen to, že láska u mne není nic jiného než koncentrovaná náklonnost, a že není egoismem. Milovati někoho jen proto, že nám činí dobře, toť ovšem egoismus. Láska v pravém slova smyslu šlechtí a je vždy požitkem esthetickým - milovati nemůže být sprostáctvím, sprostý člověk ani milovat nedovede. Lidé ve svém bezměrném egoismu nevědí ani co je láska, tak jako nevědí co je život. I láska pohlavní se má u člověka, je-li tvorem dokonalejším, jinak manifestovati, má být, abych tak řekla platonicky = epikurejskou. Bohužel právě zde se obrazí všechna ohavnost lidská. O vědeckém významu lásky nevím nic - chcete-li být tak ochoten...

Zase se musím smáti! Tak to se Vám zdá tedy neskromné, že jsem řekla: jsem pravdivou? měla jsem tedy říci: jsem falešnou! smýšlím jinak než mluvím a p.! Řekla jsem že mluvím tak jak

⁶ Víra dusí citění pravdy. Pozn. red.

⁷ ...když zneužíváme radosti. Pozn. red.

(Tento text se již nevešel do Zpráv Společnosti F. Bílka č. 39, které jsou věnovány Anně Pammrové (1860-1945), osobitě poustevnici a filosofce.)

myslím, a to Vám tedy není vhod! Tedy mám též vůči Vám hráti tu komedii již hraji s lidmi všedními! - Smím-li vám něco vytýkati jest to že Vy nejste tak pravdivým. N. př. proč povídáte, že nejste v životě pranic zklamán? Nevím zdali je člověka jež by toto s dobrým svědomím mohl říci. Myslím že každý musí být dříve optimistou, nežli se stane pessimistou - tak jako dítětem dříve nežli starcem. Jakým pak způsobem vznikne tento kontrast? Na to mám třeba Vaši odpověď: „přijde-li člověk k řešení základních prvků veškerého života“ atd. ano - duch lidský přijde až k jisté hranici a zde shledá, že je zklamán. Že se necítíte tak bídným, možná: uvykl jste jako pták v kleci. A kdo nikdy nebyl v nebi, tomu není peklo tak strašné.

Domníváte se, že jistý úsudek o Vás mne stál mnoho práce. Ani dost málo! Poznala jsem instinktivně, že jednu „speciální“ vlastnost té „massy“ nemáte: sprostotu totiž. Těší mne to vždy setkám-li se s člověkem, který se liší od těch nízkých, padlých duší, kteréž potkávám každým krokem, avšak bolí mne to zároveň, když právě tento člověk je tak abych řekla předčasně na duši otráven a k tomu ještě jed ten s jakous rozkoší pije. Snad porozumíte, co jsem mínila tím, když jsem řekla, že si libujete v myšlence, že trpíte. Nelíbí se mi to, že schválně vyhledáváte vady, a lituji vás jedině proto, že duch Váš by Vám mohl být zdrojem lepšího poznání. Odpusťte, že si dovoluji podobné „výčitky“ - nemám k tomu práva, leč toho jež má starší k mladšímu...

Třeba mi jedenkrát přec porozumíte a - odpustíte.

Co jste mi odpověděl na otázku, může-li člověk být ve všem konsekventní, uznávám za pravdu, a děkuji za ochotné vysvětlení.

Mám ještě mnoho na mysli, ale za jedno nesmím být tak neskromnou, a Vás obtěžovati neustále a za druhé, tentokrát jsem k psaní jaksi „neaufgelegt“⁸.

Čtu Renana: Antichrist (v překladě něm.), není to však nic pro mne. Má to cenu historickou: Antichrist je Nero.

Prosím Vás, co dělá naše slavná literatura? Žije ještě Neruda?

Ku konci ještě prosím, aby jste všechny v tomto psaní spáchané „hříchy“ milostivě odpustiti ráčil - jsem den ode dne hloupější - a díky zamračenému listopadu taky mrzutější.

Přátelský pozdrav

20/XI 1889

An. P.

(Originál dopisu je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, ve fondu „Otokar Březina“.)

⁸Parafráze na něm. "unaufgelegt" – indisponována. Pozn. red.